

Sporen van ouderverstoting in het SiV-onderzoek

Kim Bastaits¹, Dimitri Mortelmans¹, Inge Pasteels¹

¹ Universiteit Antwerpen

Abstract

Inzicht in ouders en kinderen die geen contact meer hebben na scheiding blijft onderbelicht in het huidige familie-onderzoek. Een erg specifieke vorm van een gebrek aan contact is ouderverstoting. Hoewel enkele studies dit thema al belicht hebben, blijft dit onderzoek schaars en kent het methodologisch beperkingen. Met deze studie willen we dan ook bijdragen aan onderzoek naar ouderverstoting en vertrekken we vanuit de grootschalige multi-actorstudie 'Scheiding in Vlaanderen – SiV'. Twee onderzoeksvragen worden beantwoord: (1) "Wat is de prevalentie van het vermoeden van ouderverstoting na scheiding in Vlaanderen?" en (2) "Hangt het vermoeden van ouderverstoting samen met een specifiek scheidingsproces?".

Daartoe analyseren we gegevens van zowel ouders (n = 1172) als kinderen (n = 499). Als eerste worden bivariate analyses uitgevoerd om de prevalentie van een vermoeden van ouderverstoting na te gaan bij zowel ouders als kinderen. Daarna wordt een multiple correspondentie-analyse gebruikt om inzicht te verwerven in de eventuele samenhang van een vermoeden van ouderverstoting met het scheidingsproces. Hoewel een vermoeden van ouderverstoting niet vaak voorkomt, rapporteren zowel ouders als kinderen dat dit vaker voorkomt bij vaders dan bij moeders. Kinderen rapporteren wel hogere percentages dan ouders. Daarnaast blijkt ook dat een vermoeden van ouderverstoting vaker voorkomt bij een problematisch scheidingsproces.

1 INLEIDING

Na een echtscheiding worden ouders wel ex-partners maar geen ex-ouder. Van beide ouders wordt verwacht dat ze betrokken blijven na een echtscheiding (Lemieux, 2005; Marquet, 2007). Ook de Belgische echtscheidingswetgeving is afgestemd op dit principe. De wetgever promoot het principe van gelijkwaardig en betrokken ouderschap na echtscheiding, onder andere met de wet betreffende gezagsco-ouderschap van 13 april 1995 (Senaeve, 1995) en de wet betreffende verblijfsco-ouder-

schap van 18 juli 2006 (Martens, 2007; Vanbockrijk, 2009). De betrokkenheid van ouders na echtscheiding is in Vlaanderen reeds veelvuldig onderzocht (Bastaits, 2014; Bastaits, Mortelmans & Van Peer, 2013; Bastaits, Pasteels, Van Peer & Mortelmans, 2011; Bastaits, Van Peer & Mortelmans, 2012; Bastaits, Van Peer & Mortelmans, 2013). Er is echter weinig tot geen onderzoek over gescheiden ouders die geen contact meer hebben met hun kinderen en bijgevolg ook niet betrokken zijn bij de opvoeding van hun kinderen.

Met dit onderzoek gaan we na of er aanwijzingen zijn voor ouderverstoting na de scheiding.

Ouderverstoting is een verregaande vorm van gebrek aan contact die inhoudt dat het kind één van beide ouders niet meer wil zien, vaak onder invloed van de andere ouder (zie ook Buysse, 2016; Wiewauters & Emmery, 2016). Daarnaast gaan we na of en in welke mate kenmerken van het scheidingsproces een mogelijke samenhang vertonen met ouderverstoting.

Deze studie beoogt antwoord te geven op de volgende onderzoeksvragen: (1) “Wat is de prevalentie van het vermoeden van ouderverstoting¹ na scheiding in Vlaanderen?” & (2) “Hangt het vermoeden van ouderverstoting samen met een specifiek scheidingsproces?” Deze onderzoeksvragen willen we bestuderen vanuit zowel het ouderperspectief als het kindperspectief. De multi-actor dataset “Scheiding in Vlaanderen – SiV” is hiervoor uitermate ge-

schikt omdat deze zowel informatie over gescheiden ouders als over de kinderen van deze ouders bevat.

2 THEORETISCH KADER

2.1 OUDERVERSTOTING

We gaan hier dieper in op de theoretische begrippen “ouderverstoting” en “het ouderverstotingssyndroom” (zie ook Gardner, 2002). Ouderverstoting is een verregaande vorm van gebrek aan contact na echtscheiding, waarbij het kind één van beide ouders niet meer wil zien (of niet meer mag zien van de andere ouder en dit geïnternaliseerd heeft). Kinderen definiëren de grenzen van hun gezin dan sterk vanuit een wij versus de andere ouder. Dit is wat Farkas (2011) noemt ‘enmeshed bounda-

Over het onderzoek Scheiding in Vlaanderen (SiV)

SiV-data zijn afkomstig van het onderzoek “Scheiding in Vlaanderen”. In dit onderzoek werd via een interview informatie verzameld bij beide partners van eerste huwelijken die afgesloten zijn tussen 1971 en 2008 en intussen al dan niet ontbonden zijn. Ook een kind, een ouder en een eventuele nieuwe partner van deze personen werden indien mogelijk bevroegd. Zij kregen een schriftelijke vragenlijst of websurvey aangeboden. De gegevens zijn verzameld in de periode van september 2009 tot december 2010.

12110 van alle 26376 gecontacteerde personen konden bevroegd worden wat een totale respons van 46% oplevert voor deze multi-actorstudie over huwelijk en echtscheiding. Gedetailleerde informatie over dit onderzoek en deze dataverzameling vindt u op www.scheidinginvlaanderen.be en in het boek: Mortelmans Dimitri, Pasteels Inge, Bracke Piet, Matthijs Koen, Van Bavel Jan, Van Peer Christine (2011) *Scheiding in Vlaanderen*. ISBN 978-90-334-8586-2 - Leuven: Acco, 355 p.

¹ In dit onderzoek kunnen we niet het volledige concept van ouderverstoting operationaliseren.

Om die reden spreken we van het “vermoeden van ouderverstoting”.

ries' en kan gekaderd worden binnen de familiesysteemtheorie (Minuchin, 1974). Deze theorie beschouwt een gezin als een systeem waarbij de leden van het gezin ook de grenzen ervan bepalen. Een verandering in dit systeem kan ervoor zorgen dat de grenzen van dit systeem niet meer voor alle leden duidelijk zijn. Na een ouderlijke scheiding ontstaan er immers twee gezinnen die wel nog banden met elkaar behouden en bovendien behoren de kinderen tot beide gezinnen. Dit is verwarrend en soms ook verstikkend, wat een mogelijk loyaliteitsconflict met zich meebrengt (Boszormenyi-Nagy & Krasner, 1986; Wiewauters & Emmerly, 2016). Dat kan leiden tot een breuk in de ouder-kind vertrouwensband en de vorm aannemen van ouderverstoting, een proces dat vaak al begint voor het scheidingsproces (Farkas, 2011). In de literatuur wordt er gesproken van het verstotend kind, i.e. het kind dat één van beide ouders niet meer wil zien en dus verstoot. De ouder die verstoten wordt, wordt aangeduid als 'de verstoten ouder', waar de ouder die de ouderverstoting mogelijks aanwakkert, benoemd wordt als de verstotende ouder (Gardner, 2002).

Sommige psychologen en onderzoekers gaan echter verder en spreken van een ouderverstotingssyndroom, in het Engels beter bekend als het 'Parental Alienation Syndrome' of PAS. Vooral Gardner (1998) is op dit vlak een voor trekker en definieert ouderverstoting als een psychologisch syndroom met acht kenmerken waarvan de eerste twee noodzakelijk zijn en de volgende zes aanvullend:

- De verstoten ouder zwartmaken/lastercampagne
- Een zwakke reden voor gebrek aan contact

- Zwart-wit denken: ene ouder is goed, andere ouder is slecht, geen ruimte voor ambivalentie
- Internaliseren van verstotingsgedrag
- Onvoorwaardelijke steun voor de niet-verstoten ouder
- Gebrek aan schuldgevoel over gedrag en handelen naar verstoten ouder toe
- Kopieergedrag van de niet-verstoten ouder
- Vijandigheid naar verstoten ouder verspreidt zich bij familie/vrienden

Hoewel dit door Gardner (1998) en anderen gedefinieerd wordt als een psychologisch syndroom, een ziektebeeld dat afwijkt van het normale, is het ouderverstotingssyndroom als dusdanig niet opgenomen in de DSM-5.

Internationaal onderzoek naar ouderverstoting is erg divers en gebeurt vaak op beperkte, selectieve steekproeven. Een eerste lijn van onderzoek spitst zich toe op het identificeren van ouderverstoting als een syndroom volgens de kenmerken gedefinieerd door Gardner (1998). In Nederland werden deze kenmerken onderzocht door Spruijt e.a. (2005). Zij verzamelden data bij 69 bemiddelaars en 69 niet-residentiële ouders aan de hand van gestructureerde interviews. De resultaten van dit onderzoek wijzen uit dat ouderverstoting in Nederland zeker bestaat, zowel volgens de bemiddelaars als volgens de niet-residentiële ouders. Maar de acht symptomen zoals beschreven door Gardner werden niet teruggevonden in dit onderzoek. Er werden wel vier andere types van gezinnen onderscheiden waar ouderverstoting kan voorkomen. Hierbij dient wel in ogenschouw genomen te worden dat het gaat om een kleine steekproef bij een selecte groep mensen, met name bemiddelaars en niet-residentiële ouders. Ook Dunne en Hedrick (1994) gaan bij 16

cases na hoe ouderverstoting volgens de kenmerken van Gardner voorkomt. Zij stellen voornamelijk vadersverstoting vast, bij 14 van de 16 cases, maar besteden in hun artikel nagenoeg geen aandacht aan de betrouwbaarheid van hun meetinstrumenten. Opnieuw gaat het om een kleine, selectieve sample van gescheiden gezinnen die momenteel in therapie zijn of geplaatst zijn onder toezicht. Ook een Spaans onderzoek van Gaffal (2012) beperkt zich tot het bestuderen van de kenmerken van het ouderverstotingssyndroom binnen een selecte steekproef van gescheiden gezinnen waarbij ouderverstoting is vastgesteld door de rechtbank. Moné en Biringen (2012) hebben op basis van de kenmerken van Gardner (1998) evenals de beleving van ouderverstoting door het individu een schaal opgesteld (Relationship Distance Questionnaire – RDQ) om zo ouderverstoting valide te meten. Ook hier doet er zich het probleem van een selectieve steekproef voor, gezien deze schaal enkel op validiteit getest werd bij universiteitsstudenten uit humane wetenschappen.

Een tweede lijn van onderzoek focust niet zozeer op de syndroomkenmerken van Gardner (1998) maar op ouderverstoting als de weigering van het kind om een bepaalde ouder te zien. Een longitudinaal onderzoek van Johnston (2003) bij gescheiden gezinnen toont aan dat ouderverstoting niet vaak voorkomt. Verder stelt ze vast dat, als het voorkomt, dit vaker zo is bij hoog-conflictueuze scheidingen. Wanneer ze de predictoren van ouderverstoting nagaat, blijkt dat de leeftijd van het kind positief gerelateerd is aan vadersverstoting, maar niet aan moederverstoting, en dat voornamelijk bij jongens. Verder leidt een minder betrokken ouder ook tot een grotere kans op ouderverstoting, zowel van de moeder als de vader. Daarnaast

speelt ook sabotage van de niet-verstoten ouder een belangrijke rol bij vadersverstoting. Toch lijdt ook deze studie aan het euvel waar veel andere studies aan lijden, namelijk een selectieve steekproef. Niet alleen bestaat een aanzienlijk deel van de bestudeerde gescheiden gezinnen uit hoog-conflict gezinnen maar tevens werden de gescheiden gezinnen voor deze studie gerekruteerd met de belofte van gratis therapie, wat een selectieve groep van gezinnen aantrekt. Daarnaast is het, ondanks de longitudinale opzet van de studie, niet duidelijk of de predictoren voorafgaand in de tijd gemeten zijn aan de ouderverstoting of niet. In het laatste geval kan de relatie immers net zo goed omgekeerd zijn. Baker (2005) focust dan weer op de lange termijn gevolgen van ouderverstoting voor kinderen. Uit 38 kwalitatieve diepte-interviews met ondertussen volwassen kinderen, blijkt dat het meemaken van ouderverstoting in de jeugd samenhangt met verschillende domeinen van welbevinden zoals het gevoel van zelfwaarde, depressie, drugs- en alcoholmisbruik, gebrek aan vertrouwen als ook vervreemding van de eigen kinderen en echtscheiding. Ook hier is opnieuw voorzichtigheid geboden bij het interpreteren van deze resultaten. Ten eerste gaat het om retrospectieve, kwalitatieve diepte-interviews waaruit geen causale verbanden afgeleid kunnen worden. Ten tweede zijn de bevraagde respondenten mensen die positief reageerden op een internetoproep op specifieke fora, wat ook tot een selectieve groep van respondenten kan leiden, die nu nog de negatieve gevolgen dragen van de ervaringen uit hun jeugd en dit graag willen delen. Ook een ander onderzoek van Baker en Chambers (2011) dat de gevolgen van ouderverstoting tijdens de kindertijd onderzoekt bij jongvolwassenen heeft te maken met hetzelfde euvel en beperkt zich enkel tot studenten sociaal werk. Hier werd geen verband

vastgesteld tussen de herinnering aan ouderverstoting en een lager gevoel van zelfwaarde of meer depressieve gevoelens.

Dit onderzoek sluit aan bij de tweede lijn van onderzoek. De focus ligt op ouderverstoting en niet op het ouderverstotingssyndroom. De reden hiervoor is dat met de kwantitatieve data die in Vlaanderen voorhanden zijn, enkel de noodzakelijke voorwaarde van “geen persoonlijk contact willen of mogen hebben van de andere ouder” kan worden onderzocht. De volledige operationalisering van het ouderverstotingssyndroom zoals bepaald door Gardner (1998) kan niet gebeuren met de bestaande Vlaamse echtscheidingsdata. Ouderverstoting hoeft bovendien ook niet te wijzen op een psychologische aandoening maar kan eveneens een indicator zijn van een dieperliggende, familiale problematiek. Daarom spreken we in dit onderzoek ook van ‘een vermoeden van ouderverstoting. De eerste onderzoeksvraag die we willen beantwoorden, is: **“Wat is de prevalentie van het vermoeden van ouderverstoting na scheiding in Vlaanderen?”**.

2.2 HET SCHEIDINGSPROCES

Onderzoek naar de samenhang tussen kenmerken van het ouderlijke scheidingsproces en ouderverstoting is nagenoeg onbestaand. Hoewel een zeldzaam onderzoek zich richt op ouderverstoting bij de juridische echtscheidingsprocedure (e.g. Gaffal, 2012), bestaat er naar ons weten geen onderzoek naar kenmerken van het echtscheidingsproces en hun link met ouderverstoting. Toch zijn er een aantal kenmerken van het scheidingsproces waarvan we kunnen vermoeden dat ze samenhangen met ouderverstoting, gezien deze wel een aangetoonde impact hebben op het welbevinden van ouders en/of kinderen (Symoens et al. 2012). Zo vermoeden we op basis van het theoretisch

model van Kalmijn en Poortman (2006) dat de initiatiefname tot echtscheiding samenhangt met ouderverstoting. Kalmijn en Poortman (2006) stellen immers dat de initiatiefnemer van de echtscheiding de persoon is voor wie de scheiding het minst nadelig zal zijn. Een ouder die een contactbreuk met het kind verwacht na scheiding, zal waarschijnlijk minder vaak het initiatief tot scheiding nemen. Daarentegen zal de ouder die zelf niet verwacht verstoten te worden, vaker het initiatief nemen als we de redenering van Kalmijn en Poortman volgen (2006). Dezelfde redeneerwijze gaat op voor het verlaten van de echtelijke woning, waar Mulder en Wagner (2010) net als Kalmijn en Poortman (2006) stellen dat de partner die het minste nadelen ervaart bij het verlaten van de echtelijke woning, deze ook zal verlaten. Maar voorgaand onderzoek toont aan dat vaders vaker de echtelijke woning verlaten dan moeders (Bastaits et al., 2011a; Centraal Bureau voor Statistiek, 2009; Pasteels & Mortelmans, 2015; Mortelmans, 2008). Gegeven dat uit voorgaande (selectieve) onderzoeken (e.g. Dunne & Hedrick, 1994) ook naar voren komt dat voornamelijk vaders verstoting voorkomt, is het mogelijk dat het verlaten van de echtelijke woning bij scheiding een samenhang vertoont met eventuele ouderverstoting.

Tussen het moment waarop ouders beslissen om uit elkaar te gaan en het moment waarop minstens één van beiden de echtelijke woning verlaat, moeten ouders ook hun kinderen op de hoogte brengen van de nakende breuk. De veranderingen die een scheiding met zich meebrengt, kan kinderen stress bezorgen (Amato, 2000) wat kan leiden tot gewijzigde familierelaties en in extremis ouderverstoting. Daarom is het van belang om deze verandering voor kinderen goed te kaderen, uit te leggen

waarom er een scheiding komt en een schuldgevoel bij kinderen weg te nemen (Buysse & Ackaert, 2006; Gumina, 2009). Uit Vlaams onderzoek (Bastaits, Van Peer & Mortelmans, 2011b) blijkt dat ongeveer de helft van de kinderen de ouderlijke scheiding niet ziet aankomen, 33% van de kinderen heeft geen uitleg gekregen over de scheiding en bij 19,4% van de kinderen is een mogelijk schuldgevoel over de scheiding niet expliciet door de ouders weggenomen. Hoewel deze laatste twee geen verschil uitmaken voor het welbevinden van kinderen na de scheiding (Bastaits, Van Peer & Mortelmans, 2012), zijn dit toch factoren die de stress en onzekerheid bij kinderen kunnen verhogen en eventueel leiden tot verstoorde familierelaties.

Waar wel enig onderzoek over bestaat, is de link tussen ouderlijk conflict en ouderverstoting. Uit een kwalitatief onderzoek bij gescheiden gezinnen in hoog conflict van Moné, MacPhee, Anderson en Banning (2011) komt naar voren dat conflict en ouderverstoting gerelateerd zijn omwille van een beschermingsmechanisme waarbij één ouder het kind tegen dit conflict wil beschermen en dus ook weghoudt van de andere ouder. Ook hier gaat het om een specifieke steekproef waarbij de respondenten uit slechts drie gezinnen gerekruteerd werden via hoog-conflict workshops. Deze bevindingen zijn echter in tegenspraak met de bevinding uit het voorgenoemd kwantitatieve onderzoek van Johnston (2003) dat hoog conflict tijdens het scheidingsproces niet rechtstreeks gerelateerd is aan ouderverstoting. Zoals hierboven al gezegd, kent dit laatste onderzoek ook zijn methodologische beperkingen.

Dit conflict bij de scheiding is eveneens zichtbaar in de reden voor de scheiding. Uit de typologie van De Graaf en Kalmijn (2006) blijkt

immers dat er redenen zijn voor scheiding waarvan conflict inherent deel uitmaakt of waaruit mogelijks conflict kan voorkomen. Ze onderscheiden vijf grote types van motieven voor een echtscheiding: relationele problemen (i.e. tekort aan liefde, uit elkaar groeien, niet bij elkaar passen), verschillen in voorkeuren (i.e. meningsverschillen over familie en/of cultuur), gedragsproblemen (i.e. verschillende verslavingen en/of lichamelijk geweld), taakverdeling (i.e. conflict over huishoudelijke taken, de kinderen, uitgaven en/of vrijetijdsbesteding) en ontrouw. Deze laatste drie kunnen wijzen op aanwezig of toekomstig conflict. Hoewel onderzoek naar ouderverstoting, reden voor scheiding en conflict in Vlaanderen onbestaand is, blijkt wel uit Vlaams onderzoek (Bastaits, Van Peer & Mortelmans, 2012; Symoens, Bastaits, Bracke & Mortelmans, 2012) dat conflict met de ex-partner na de scheiding nefast is voor zowel de levenstevredenheid van kinderen als deze van ex-partners. Ook blijkt dit te leiden tot meer depressieve gevoelens bij ex-partners, met name bij mannen (Symoens, Bastaits, Bracke & Mortelmans, 2012).

Gegeven het gebrek aan kennis over de samenhang van de kenmerken van het scheidingsproces, willen we een tweede onderzoeksvraag beantwoorden: **“Hangt het vermoeden van ouderverstoting samen met een specifiek scheidingsproces?”**. Op basis van voorgaande literatuur kunnen we alvast verwachten dat ouderverstoting een sterkere samenhang zal vertonen met een hoog conflictueuze scheiding en eventueel met de ouder die het huis verlaat maar niet de beslissing tot scheiden heeft genomen. Daarnaast kan ouderverstoting eventueel ook samenhangen met kinderen die meer stress ervaren bij het scheidingsproces, i.e. kinderen die de scheiding niet zagen aankomen, geen uitleg hebben gekregen over de scheiding

en waarbij het schuldgevoel niet is weggenomen.

3 METHODOLOGIE

3.1 SELECTIES IN HET DATABESTAND

Zoals vermeld in de inleiding, zullen we ouderverstoting zowel bestuderen vanuit het standpunt van de ouder als vanuit het kind wat mogelijk is met de data van ‘Scheiding in Vlaanderen’. Voor het beantwoorden van beide onderzoeksvragen werden zowel selecties uit de partnerdata als uit de kinddata gemaakt.

Om de eerste onderzoeksvraag naar prevalentie van ouderverstoting na scheiding in Vlaanderen te beantwoorden, werden uit de partnerdataset alle moeders en vaders met een kind tussen 0 en 18 jaar geselecteerd. Zo konden we zowel vanuit het vaderperspectief als vanuit het moederperspectief gebrek aan contact en ouderverstoting bestuderen. Daarnaast moesten de vaders en moeders ook minstens feitelijk gescheiden leven. Dit levert een **vaderdataset** op van 738 vaders en een **moederdataset** van 882 moeders. Daarnaast werd ook een kinddataset geanalyseerd. Het betreft 499 kinderen die tussen 10 en 18 jaar oud zijn en ouders hebben die feitelijk of wettelijk gescheiden zijn en wiens vader en/of moeder eveneens bevraagd werden. Echter, de **kinddataset** is zowel onafhankelijk van de vaderdataset als onafhankelijk van de moederdataset geselecteerd. We verkrijgen dus geen dyadische subsample waarmee antwoorden van kinderen

rechtstreeks vergeleken kunnen worden met de antwoorden van hun vaders of moeders. Voorliggende datasets laten enkel toe resultaten te presenteren vanuit een globaal vader- of moederperspectief en los daarvan, vanuit een kindperspectief.

Om de tweede onderzoeksvraag naar ouderverstoting en de samenhang met kenmerken van het scheidingsproces te beantwoorden, maken we opnieuw twee selecties uit de multi-actor SiV-data. Ten eerste worden ditmaal alle ouders die minstens feitelijk gescheiden zijn met een kind tussen 0 en 18 jaar geselecteerd, zonder een opdeling te maken tussen moeders en vaders. Dit levert een ouders-dataset op met informatie van 1217 ouders². Ten tweede werden alle kinderen tussen 10 en 18 jaar met minstens feitelijk gescheiden ouders die nog herinneringen hebben aan het scheidingsproces geselecteerd. Dit levert een dataset op met informatie van 317 kinderen.

3.2 INDICATOREN VAN OUDERVERSTOTING IN HET SiV-ONDERZOEK

In het SiV-onderzoek zijn alle mogelijke kenmerken van een ouderverstotingssyndroom (zie de operationalisering van Gardner, 1998) niet in detail opgenomen in de vragenlijst. We peilden enkel naar contact wat een noodzakelijke voorwaarde in de definitie van ouderverstoting uitmaakt. We spreken dan ook steeds van een ‘vermoeden van ouderverstoting’. Om dit vermoeden van ouderverstoting vast te stellen, baseren we ons op twee vragen: (1) de

waren al at random geselecteerd. Bij 6 ouders hebben we een wissel moeten doorvoeren, gegeven dat daar steeds de andere ouder at random was geselecteerd.

² Per referentiehuwelijk werd 1 ouder at random geselecteerd. Om het aantal ouders waar een vermoeden tot ouderverstoting is zo groot mogelijk te houden, werden bewust alle ouders waar een vermoeden tot ouderverstoting gevonden werd, geselecteerd. 14 van deze ouders

vraag naar het eigen persoonlijk contact met het kind & (2) de vraag naar de reden van gebrek aan contact. Voor de ouderdataset spreken we over een vermoeden van ouderverstoting indien een ouder aangeeft op de eerste vraag het kind nooit meer te zien en op de tweede vraag dat dit komt omdat het kind hen niet meer *wil* zien of hen niet meer *mag* zien. Indien een ouder het eigen kind nooit meer ziet, maar een andere reden hiervoor opgeeft (i.e. uit elkaar gegroeid, woont te ver), dan spreken we niet over een vermoeden van ouderverstoting maar over ‘gebrek aan contact’. Vaders respectievelijk moeders spreken zich dus enkel uit over een vermoeden van ouderverstoting ten aanzien van zichzelf en nooit ten opzichte van de andere ouder. De bevroegde ouder is dan ook in de categorie ‘vermoeden van ouderverstoting’ per definitie de verstoten ouder.

Ook bij kinderen hebben we ons gebaseerd op twee soortgelijke vragen om te spreken over een vermoeden van ouderverstoting. Indien kinderen aangaven dat ze hun vader of moeder nooit meer persoonlijk zien en indien de reden hiervoor is dat ze deze ouder zelf niet meer willen zien of niet meer mogen zien van de andere ouder, dan spreken we eveneens over een vermoeden van ouderverstoting waarbij de vader respectievelijk de moeder de verstoten ouder is. Indien kinderen aangeven dat ze hun vader of moeder nooit meer zien maar dat hiervoor een andere reden vermeld wordt (i.e. uit elkaar gegroeid, woont te ver), dan spreken we over gebrek aan contact.

3.3 ANALYSESTRATEGIE

Om de eerste onderzoeksvraag te beantwoorden, doen we een exploratieve analyse van de contactvragen in zowel de ouderdatasets als de kinddataset. Om onze tweede onderzoeksvraag te beantwoorden, maken we gebruik van beschrijvende analyses. In een eerste deel beperken we ons in dit onderzoek tot een één-op-één relatie tussen de verschillende groepen van contact (i.e. contact, gebrek aan contact en vermoeden van ouderverstoting) en de kenmerken van het scheidingsproces³. We geven tabellen en significantietesten weer waarbij we steeds het kindperspectief en het ouderperspectief in rekening brengen. In een tweede deel willen we de samenhang tussen de verschillende groepen van contact en alle kenmerken van het scheidingsproces bekijken. Dit kan aan de hand van multiple correspondentie-analyse. Dit is een exploratieve techniek die uit twee stappen bestaat. In een eerste stap worden meerdere dimensies bepaald op basis van de samenhang tussen de verschillende categorieën van de opgenomen variabelen. Een tweedimensiemodel wordt het vaakste gebruikt voor interpretatie van de resultaten. De opgenomen categorieën worden toegewezen aan één van beide dimensies, op basis van hun samenhang. Echter, niet alle categorieën kunnen toegewezen worden aan één van beide dimensies, gegeven dat sommige categorieën te dicht bij het nulpunt van beide dimensies liggen en dus niet afwijken van het gemiddelde. Categorieën die verder verwijderd zijn van het nulpunt, wijken wel af van het gemiddelde en kunnen bijgevolg wel toegewezen worden aan één van beide dimensies. Iedere dimensie wordt in-

³ Voor een beschrijving en verdeling van deze kenmerken voor de SiV-data, verwijzen we naar Bastaits et al. (2011a & 2011b).

houdelijk ingevuld vanuit het theoretisch kader. In een tweede stap wordt gekeken naar mogelijke clusters van categorieën in het tweeledige raster. Zo een cluster bevat categorieën die dichter bij elkaar liggen in het raster en dus meer samenhang vertonen met elkaar dan met andere categorieën in het raster. Deze clusters kunnen eveneens vanuit het theoretisch kader een zinvolle inhoudelijke karakterisering krijgen.

Zoals blijkt uit de resultaten van dit onderzoek, zijn de groepen ‘gebrek aan contact’ en ‘vermoeden van ouderverstoting’ zowel in de ouderdatasets als in kinddatasets beduidend kleiner dan de groep ouders en kinderen die na scheiding nog wel contact hebben. Dat geeft een ongebalanceerde steekproef waardoor het testen van significante verschillen tussen de drie groepen moeilijk is. Daarom wordt voor iedere significantietest in de bivariate analyses een gebalanceerde steekproef opgesteld aan de hand van een toevallige selectie uit de groep kinderen en ouders die contact hebben. De getrokken steekproef uit de groep ‘contact’ is dan qua omvang gelijkend op de groep ‘gebrek aan contact’ en ‘vermoeden van ouderverstoting’ maar heeft een verdeling op de verklarende variabele die aanleunt bij de variabele binnen de groep van contact als geheel. Hoewel alle grafieken in de resultatensectie gebaseerd zijn op de volledige (ongebalanceerde) steekproef (hierna ‘volledige steekproef’), zijn de significantietesten steeds gebaseerd op de gebalanceerde steekproef.

4 RESULTATEN

4.1 PREVALENTIE VAN HET VERMOEDEN VAN OUDERVERSTOTING

Om de eerste onderzoeksvraag te beantwoorden, gaan we na in welke mate ouders en kinderen nog contact hebben na een ouderlijke scheiding en bij hoeveel vaders respectievelijk moeders of kinderen we kunnen spreken over een vermoeden van ouderverstoting. We bestuderen vader-kind contact en moeder-kind contact apart en bekijken dit vanuit het ouderperspectief (wat zeggen vaders respectievelijk moeders hierover) zowel als het kindperspectief (wat zeggen kinderen over het contact met hun vader en het contact met hun moeder). Tabel 1 geeft de resultaten weer. Als het gaat om vader-kind contact, dan blijkt uit de resultaten dat kinderen in 5,7% van de gescheiden gezinnen geen persoonlijk contact meer hebben met de vader, volgens de informatie van de vader. Als we dit opsplitsen naar een vermoeden van ouderverstoting, dan geeft 2,2% van de vaders aan dat hun kind hen na de scheiding niet meer wil zien of niet meer mag zien. 3,5% van de vaders geeft aan dat er geen persoonlijk contact meer is omwille van een andere reden (= gebrek aan contact). Als we naar een vermoeden van ouderverstoting kijken vanuit het kindperspectief, dan krijgen we andere resultaten. Kinderen rapporteren in 9,4% dat ze geen persoonlijk contact meer hebben met hun vader. Volgens 4,4% van de kinderen hebben ze geen contact meer met hun vader omdat ze hem niet meer willen zien of niet meer mogen zien van de moeder (= vermoeden van ouderverstoting). Volgens 5,01% van de kinderen is er geen persoonlijk contact meer omwille van een andere reden (= gebrek aan contact).

Tabel 1 Percentage ouder-kind contact, vanuit een dyadisch perspectief

CONTACT MET DE VADER		
	Volgens vaders	Volgens kinderen ⁴
Contact	94,31%	90,58%
Gebrek aan contact	3,52%	5,01%
Vermoeden van ouderverstoting	2,17%	4,41%
<i>N</i>	738	499
CONTACT MET DE MOEDER		
	Volgens moeders	Volgens kinderen
Contact	99,09%	98,60%
Gebrek aan contact	0,46%	0,80%
Vermoeden van ouderverstoting	0,45%	0,60%
<i>N</i>	882	492

Bron: Scheiding in Vlaanderen, 2009-2010

Voor moeder-kind contact ligt het percentage kinderen dat na een ouderlijke scheiding geen persoonlijk contact meer heeft met de moeder veel lager dan voor vaders. Volgens moeders hebben ze in 0,9% van de cases geen persoonlijk contact meer met hun kind, volgens kinderen is dat 1,4%. Als we de groep moeders en kinderen die geen persoonlijk contact meer hebben met elkaar na de scheiding, opsplitsen naar gebrek aan contact en vermoeden van ouderverstoting, dan rapporteren moeders een gebrek aan contact in 0,46% en een vermoeden van ouderverstoting in 0,45%. Ook hier liggen de percentages die kinderen rapporteren ho-

ger. Volgens kinderen gaat het in 0,8% om gebrek aan contact en in 0,6% om een vermoeden van ouderverstoting.

4.2 EEN VERMOEDEN VAN OUDERVERSTOTING EN HET SCHEIDINGSPROCES VANUIT HET OUDERPERSPECTIEF

De tweede onderzoeksvraag naar de samenhang tussen een vermoeden van ouderverstoting en het scheidingsproces wordt zowel bekeken vanuit het ouderperspectief als vanuit het kindperspectief. Beide visies kunnen immers sterk verschillen. Het ouderperspectief focust immers meer op het verloop van het scheidingsproces en in hoeverre het een problematische scheiding betreft (vb. beslissing tot

⁴ We herhalen dat deze percentages niet dezelfde ouder-kindrelatie betreffen. De vader- respectievelijk moederdataset en de kinddataset zijn drie onafhankelijk van elkaar geselecteerde datasets. Omdat bij kinderen zowel het contact met vader als met moeder bevraagd werd, kunnen hun antwoorden gerapporteerd worden

ook al is de vader respectievelijk moeder niet altijd zelf bevraagd. Andersom zijn er vaders en moeders bevraagd wiens kind niet geïnterviewd werd waardoor we bijgevolg niet over deze informatie inzake contact met vader en moeder vanuit kindperspectief beschikken.

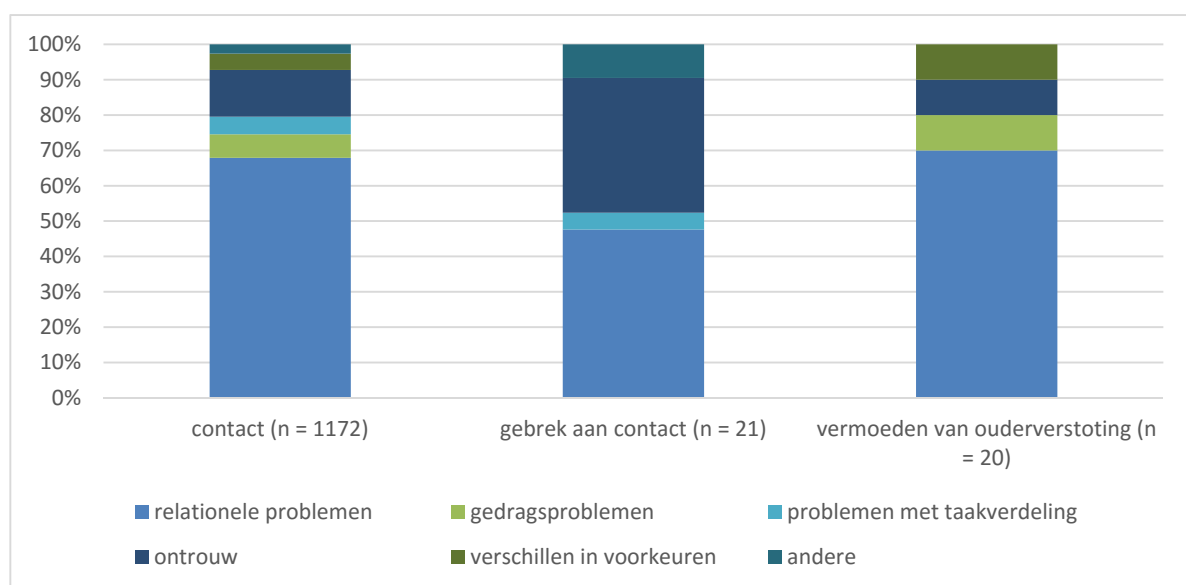
scheiding, reden voor scheiding, conflictniveau) waar het kindperspectief veeleer focust op hoe het kind zelf de scheidingsaankondiging en het proces heeft beleefd (vb. het verwachten van de scheiding, uitleg gekregen over de scheiding).

We gaan eerst na of er een samenhang bestaat tussen de reden voor de scheiding en een vermoeden tot ouderverstoting vanuit het ouderperspectief. Ouders gaven heel uiteenlopende redenen op als oorzaak voor de scheiding, maar deze zijn samengevoegd tot zes onderliggende redenen, naar analogie met De Graaf en Kalmijn (2006): (1) relationele problemen vb. niet bij elkaar passen, uit elkaar groeien, jaloezie, seksuele problemen; (2) gedragsproblemen vb. lichamelijk geweld, verslavingen aan alcohol, drugs,...; (3) taakverdeling vb. teveel bezig met het werk, onenigheid over verdeling huishoudelijke taken, over opvoeding kin-

deren; (4) ontrouw; (5) verschillen in voorkeuren vb. meningsverschillen over uitgavenpatroon, vrijetijdsbesteding, krijgen van kinderen; (6) andere vb. moeilijkheden om kinderen te krijgen, financiële problemen, seksuele geaardheid.

In Figuur 1 wordt per groep van contact weergegeven wat de belangrijkste reden voor de scheiding is volgens de bevroegde ouder. Voor de drie groepen zijn relationele problemen de belangrijkste reden voor de scheiding (respectievelijk 67,9%, 47,6% en 70%). Toch zijn er ook verschillen te vinden. In de groep ‘gebrek aan contact’ zeggen ouders vaker dat ontrouw de belangrijkste reden voor de scheiding was (38,1%). In de andere twee groepen weegt deze reden minder zwaar door (respectievelijk 13,2% en 10%). Bij de groep ‘vermoeden van ouderverstoting’ blijken gedragsproblemen (10%) en verschillen in voorkeuren (10%) vaker genoemd te zijn als belangrijkste reden voor de

Figuur 1 Belangrijkste reden voor scheiding naar mate van contact

scheiding dan in de andere twee groepen. De Fisher Exact-significantietest⁵ op de gebalanceerde steekproef wijst uit dat deze verschillen significant zijn ($Pr \leq P = 0,09 - p < 0,0001$).

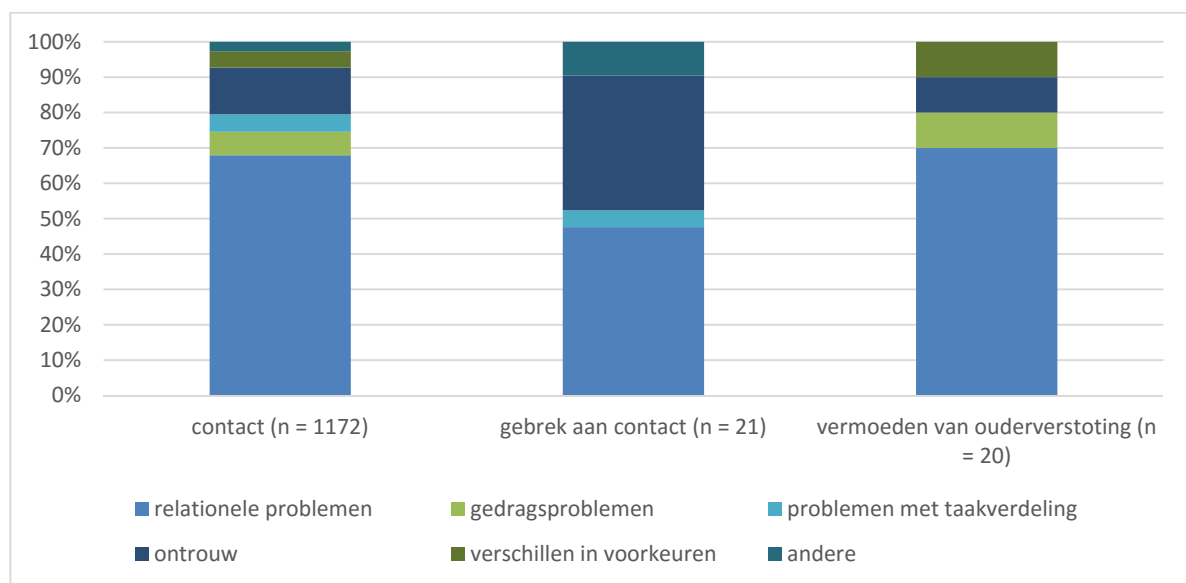
Vervolgens kijken we of een vermoeden tot ouderverstoting gerelateerd is aan de ouder die besliste om te scheiden. Figuur 2 geeft de verdeling weer naar de beslissing om te scheiden voor de drie groepen van contact, voor de volledige steekproef. Uit de resultaten blijkt dat er geen verschillen zijn tussen de groep ‘contact’ en de groep ‘vermoeden van ouderverstoting’. In beide groepen nam ongeveer 50% van de bevroegde (en in de laatste groep dus de verstoten) ouders de beslissing om te scheiden. In de groep ‘gebrek aan contact’ blijkt echter vaker de andere ouder de beslissing om te scheiden te hebben genomen. Als we dit verschil in de gebalanceerde steekproef

testen dan blijkt dit verschil significant ($Pr \leq P = 0,38 - p = 0.0178$).

Vervolgens zijn we nagegaan of er een verband is tussen ouder-kind contact en welke ouder de woning verliet na de scheiding. Immers, het is mogelijk dat kinderen pas bij het verhuizen van minstens één van beide ouders uit de echtelijke woning met de realiteit van de scheiding worden geconfronteerd en de ouder met wie ze niet langer samenwonen mogelijks verstoten omdat die hen (in hun beleving of in het verhaal van de andere ouder) “in de steek heeft gelaten” (zie Figuur 3).

In de groep ‘contact’ blijkt dat de bevroegde ouder in 46,2% van de scheidingen de echtelijke woning verlaat. Bij de groepen ‘gebrek aan contact’ en ‘vermoeden van ouderverstoting’ ligt dit percentage hoger, respectievelijk op 66,7% en 60%. Ouders die geen contact moet

Figuur 2 Beslissing om te scheiden naar mate van contact

⁵ Dit is een significantietest die speciaal ontworpen is voor kleine steekproeven en dus bijzonder bruikbaar voor onze gebalanceerde steekproef.

hebben met hun kind na de scheiding, hetzij omwille van een vermoeden van ouderverstoting, hetzij om een andere reden, blijken vooral ouders te zijn die ook de echtelijke woning hebben verlaten. Dit verschil is in de gebalanceerde steekproef ook significant ($Pr \leq P = 0,23 - p=0,0021$). Belangrijk is de vaststelling dat in de groep van ouders waar men een vermoeden van ouderverstoting kan noteren, er nooit sprake was van een verhuis door beiden.

Een vierde kenmerk van het scheidingsproces dat we relateren aan een vermoeden van ouderverstoting is het niveau van conflict na de beslissing om definitief uit elkaar te gaan⁶. Uit de resultaten voor de volledige steekproef blijkt duidelijk dat in de groep 'gebrek aan contact' en vooral in de groep 'vermoeden van ouderverstoting' het percentage vechtscheidingen hoger ligt dan in de groep 'contact'. Bij ouders en kinderen die nog contact hebben, komen 38,3% vechtscheidingen voor, dit stijgt naar 47,6% voor ouders en kinderen die geen contact meer hebben en zelfs tot 60% voor ouders en kinderen waar we ouderverstoting vermoeden. Uit de Fisher Exact-significantietest op de gebalanceerde steekproef blijkt dat deze verschillen significant zijn ($Pr \leq P = 0,44 - p=0,0239$).

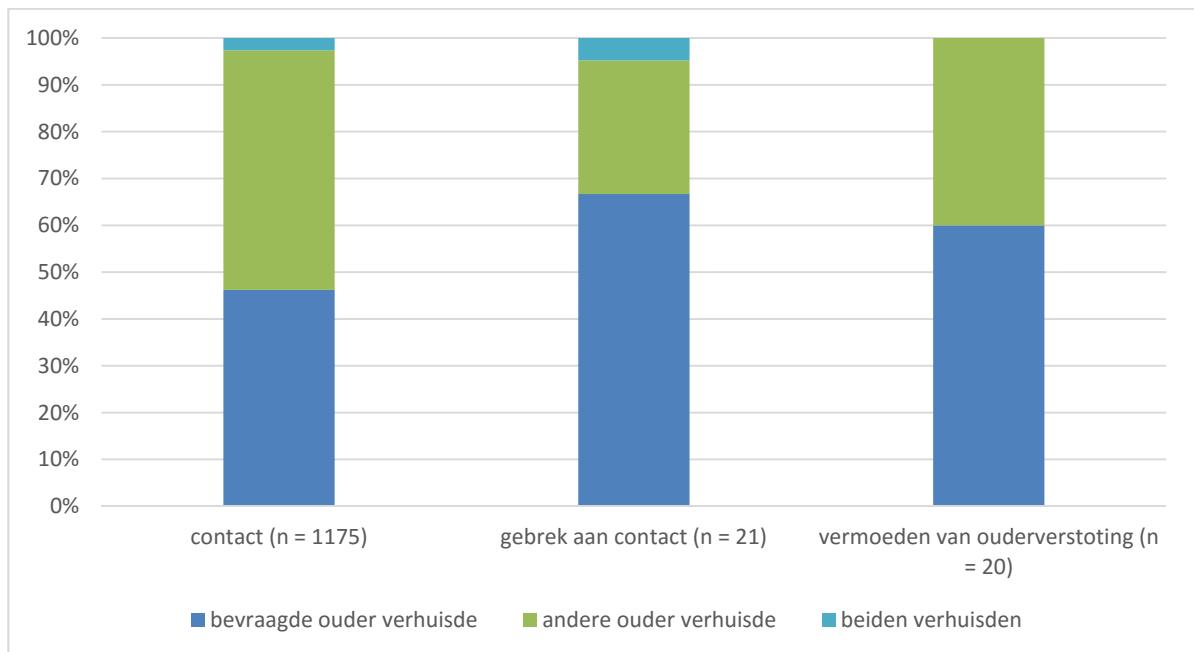
Een laatste kenmerk dat we bekijken in het licht van het huidig contact tussen ouder en kind vanuit het ouderperspectief, is hoe gelukkig de ouder zijn of haar relatie definieerde het jaar voor de scheiding⁷ (zie Figuur 5).

⁶ Dit werd in de vragenlijst gemeten met een schaal van nul tot tien, waarbij nul op geen conflict en tien op zeer veel conflict wijst. In lijn met ander onderzoek (Pasteels, 2015), gebruiken we een score van acht of hoger om te spreken van een vechtscheiding (zie Figuur 4).

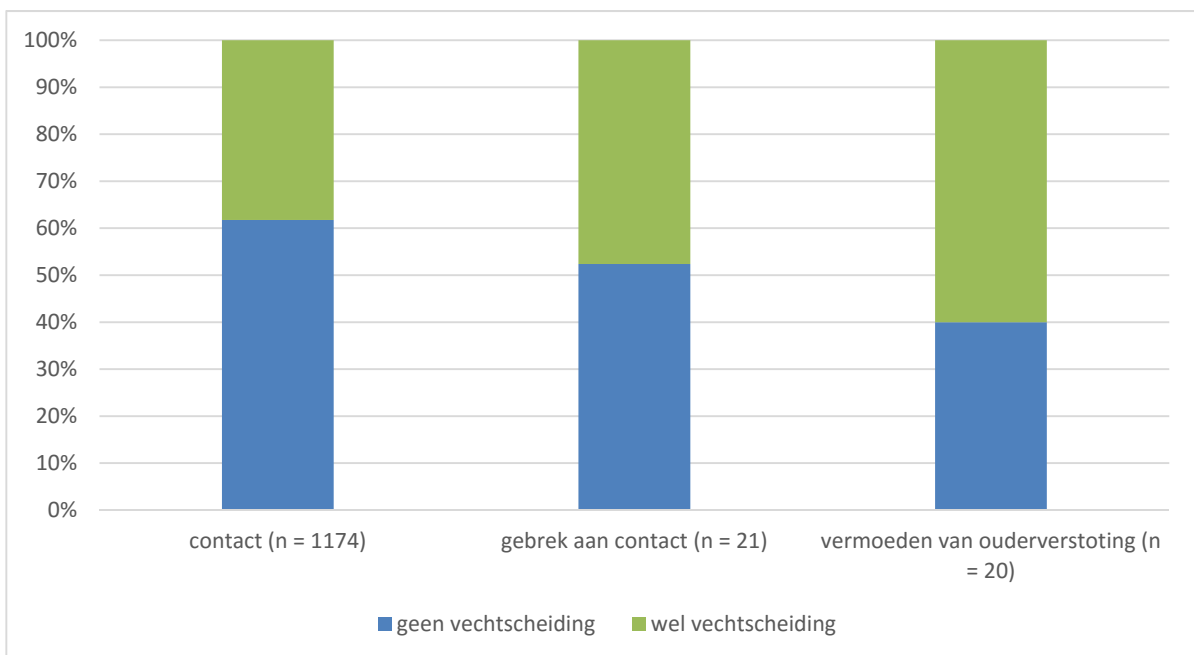
⁷ Dit wordt gemeten op een schaal van één tot tien en naar analogie met conflict tijdens het

echtscheidingsproces, stellen we ook hier een breekpunt vast: indien de ouder een score van vier of hoger geeft, dan spreken we over een gelukkig huwelijk (zie Figuur 5). We gebruiken 4 als cutoff omdat dit de inverse is van de cutoff van vechtscheidingen gegeven de verdeling van de schaal.

Figuur 3 Verlaten echtelijke woning naar mate van contact

Figuur 4 Conflict tijdens scheidingsproces naar mate van contact

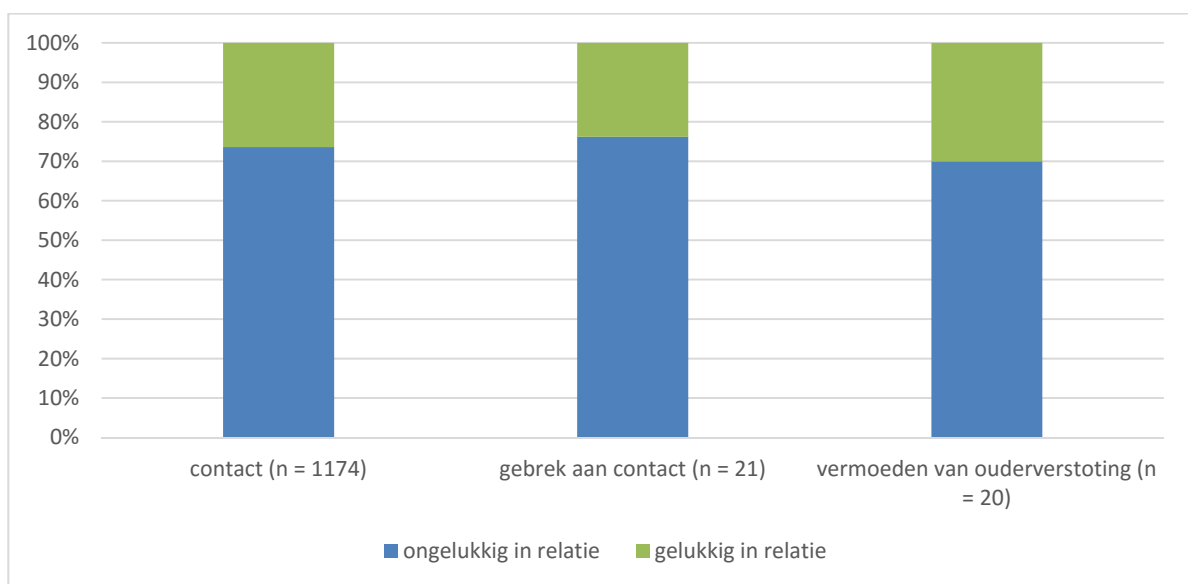

Voor de resultaten van de volledige steekproef zien we weinig grote verschillen. Over alle groepen heen geeft de meerderheid van de ouders aan dat ze ongelukkig waren in hun relatie het jaar voor de scheiding. In de groep ‘vermoeden van ouderverstoting’ ligt het percentage ouders dat aangeeft wel gelukkig geweest te zijn in hun relatie het jaar voor de scheiding weliswaar hoger dan in de andere twee groepen (30% t.a.v. 26,4% voor contact en 23,8% voor gebrek aan contact) maar de formele test op de gebalanceerde steekproef geeft aan dat het om een niet-significant verschil gaat ($Pr \leq P = 0,94 - p=0,0577$).

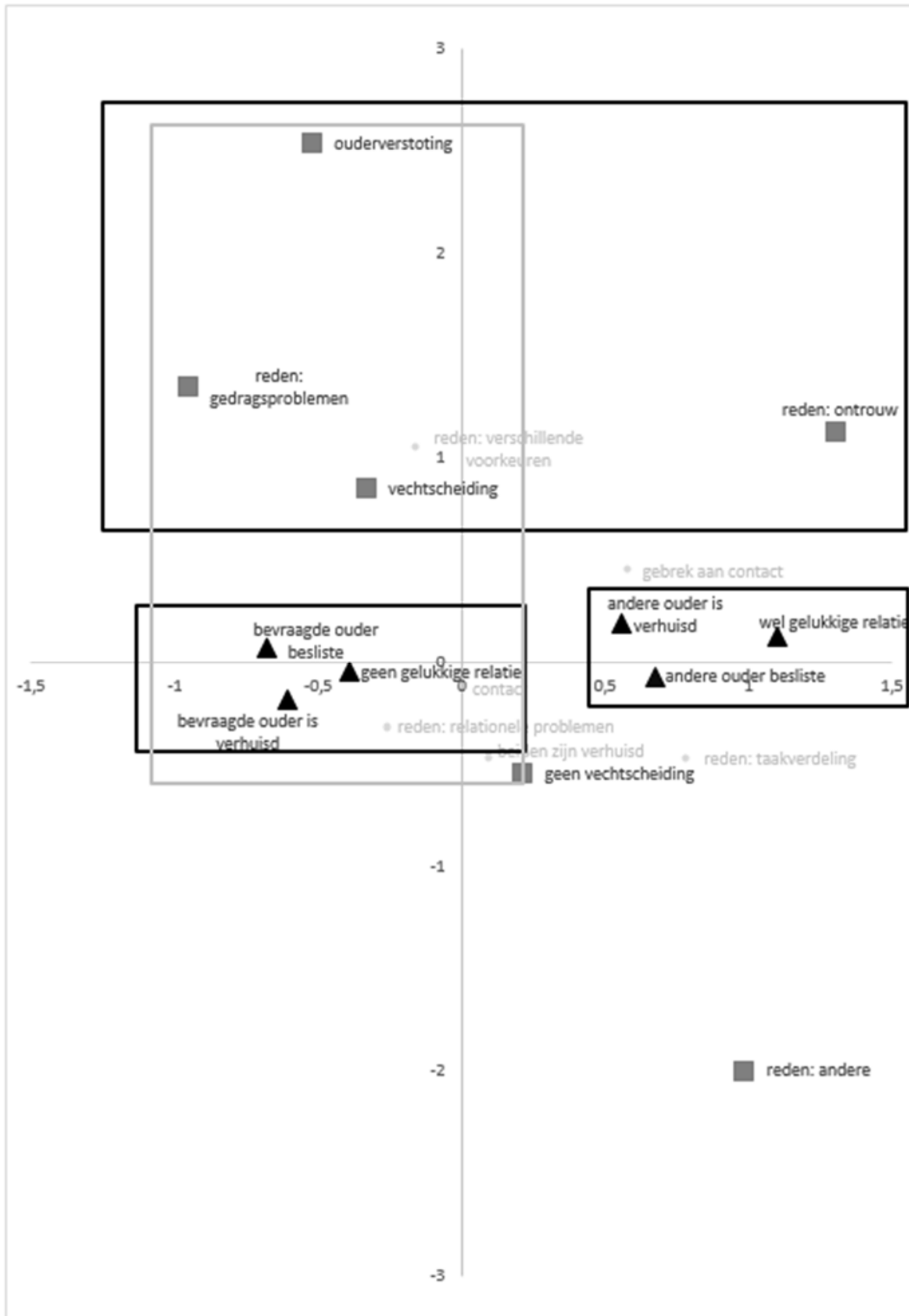
In een laatste analyse gaan we na of we vaker een vermoeden van ouderverstoting vinden bij scheidingen die gekenmerkt zijn door een specifiek verloop. Daarom analyseren we alle voorafgaande kenmerken samen in één multiple correspondentie-analyse (MCA). Zo kunnen we niet alleen twee dimensies van een scheiding definiëren maar ook nagaan welk verloop de

scheiding van ouders uit de groep ‘vermoeden van ouderverstoting’ kende. Figuur 6 geeft de resultaten van deze MCA weer. Als eerste kijken we naar de twee dimensies, gedefinieerd door de X-as en de Y-as. De kenmerken met een zwarte driehoek behoren tot de X-as, die duidelijk de dimensie van het verloop weergeeft. Hier horen immers de kenmerken over het beslissen om uit elkaar te gaan, het verhuizen uit de echtelijke woning en het niveau van geluk in het huwelijk voorafgaand aan de scheiding bij. Een tweede dimensie wordt weergegeven door kenmerken met een grijs vierkant op de Y-as en geeft het niveau van problemen tijdens het echtscheidingsproces weer, gezien hier de problematische redenen voor de scheiding zoals gedragsproblemen of ontrouw horen, evenals de vechtscheidingen. Het is bij deze dimensie dat ook de groep ‘vermoeden van ouderverstoting’ hoort. De kenmerken weergegeven in het lichtgrijs met een lichtgrijs bolletje behoren niet tot één van beide dimensies.

Figuur 5 Gelukkige relatie voor de scheiding naar mate van contact

Figuur 6 Multiple correspondentie-analyse vanuit het ouderperspectief

In een tweede stap gaan we na of we specifieke groepen kunnen definiëren (gemarkeerd door de zwarte rechthoeken). Op de procesdimensie (X-as) vinden we twee soorten echtscheidingen terug: links de scheidingen waarbij de bevroegde ouder vond dat hij/zij geen gelukkige relatie had, vervolgens ook de beslissing nam om uit elkaar te gaan en nadien ook de echtelijke woning verliet; rechts de scheidingen waarbij de bevroegde ouder wel gelukkig was in de relatie en waarbij de andere ouder besliste om uit elkaar te gaan en de echtelijke woning verliet. Op de probleemdimensie (Y-as) vinden we slechts één groep terug, namelijk de problematische scheidingen die gekenmerkt worden door een hoog niveau van conflict en gedragsproblemen (vb. verslavingen, lichamelijk geweld) of ontrouw. Deze groep bevindt zich bovenaan de Y-as. Onderaan de Y-as vinden we enkel die ouders terug die om een andere reden gescheiden zijn. Als we dan kijken naar hoe de drie groepen van contact terug te vinden zijn in dit raster, dan blijkt als eerste dat zowel de groep van 'contact' als deze van 'gebrek aan contact' niet behoren tot één van beide dimensies. Enkel de groep 'vermoeden van ouderverstoting' behoort tot de probleemdimensie (Y-as). We kunnen dus stellen dat ouder-kindrelaties waar we nu ouderverstoting vermoeden, vaker een problematische scheiding achter de rug hebben, waarbij het conflict hoog was en de reden om uit elkaar te gaan eerder verband hield met ontrouw, verslaving of lichamelijk geweld. Als we nagaan bij welk type scheidingsproces (X-as) de groep 'vermoeden van ouderverstoting' hoort, dan blijkt dit vaker voor te komen bij ouders die ongelukkig waren in hun huwelijk, dan zelf beslisten om uit elkaar te gaan en vervolgens ook het ouderlijk huis verlieten (grijze rechthoek). Maar het voornaamste resultaat van deze MCA blijft wel

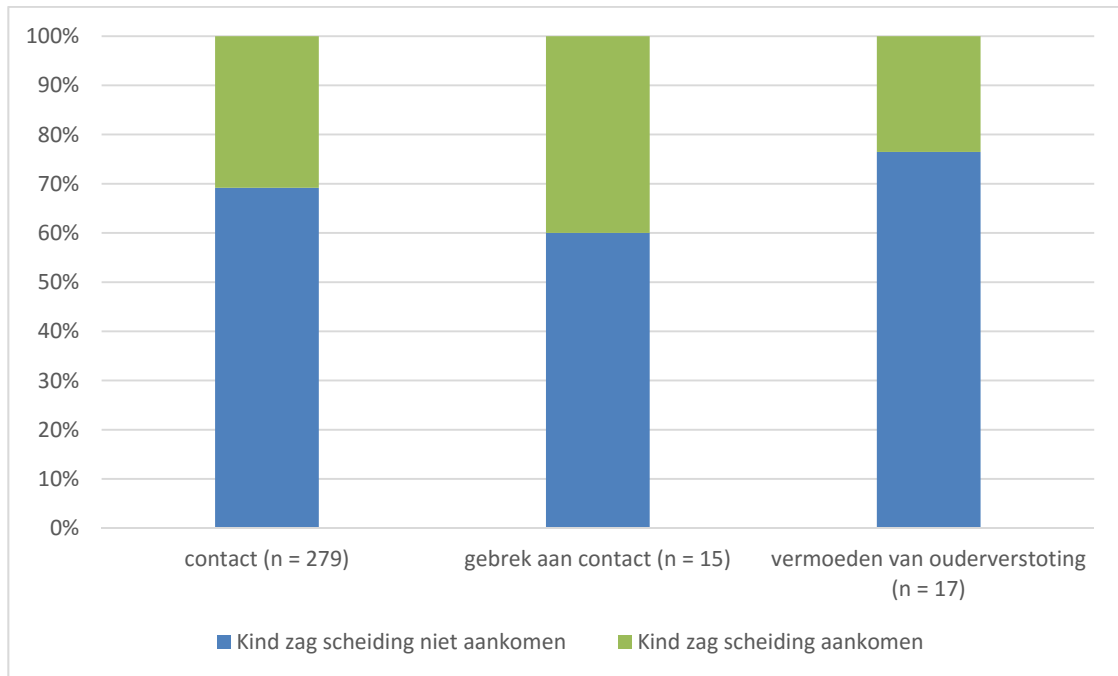
dat ouderverstoting in het heden gelinkt is aan een problematische scheiding in het verleden.

4.3 EEN VERMOEDEN VAN OUDERVERSTOTING EN DE ERVARING VAN HET SCHEIDINGS- PROCES DOOR KINDEREN

In een volgend deel van deze studie beantwoorden we de tweede onderzoeksvraag 'Hangt een vermoeden van ouderverstoting samen met een specifiek scheidingsproces?' vanuit het perspectief van kinderen. Daarbij gaan we na hoe kinderen de scheidingsaankondiging beleefden, welke gevoelens daarbij aan bod kwamen en hoe ze het huwelijk van hun ouders hebben ervaren. Bij het interpreteren van de resultaten vanuit het kindperspectief is het van belang om in het achterhoofd te houden dat ze het over beide ouders kunnen hebben, zowel over de ouder met wie ze nog contact hebben als de ouder met wie ze geen contact meer hebben (hetzij omwille van een vermoeden van ouderverstoting, hetzij om een andere reden). Dit is voornamelijk van belang bij vragen of de ouders een uitleg hebben gegeven over de reden van de scheiding en of ouders het schuldgevoel expliciet hebben weggenomen. Dit kan immers gebeurd zijn door beide ouders maar het kan ook slechts gebeurd zijn door één van beide ouders en in dat geval weten we niet of het om de ouder gaat waarmee het kind nog contact heeft of om de ouder waarmee het kind geen contact meer heeft.

Eerst gaan we na of kinderen de ouderlijke scheidingen hebben zien aankomen en in hoeverre dit samenhangt met de mate waarin er heden nog contact is. Uit Figuur 7 blijkt voor de volledige steekproef dat in alle groepen van contact het merendeel van de kinderen de ouderlijke scheiding niet zag aankomen. In de groep 'vermoeden van ouderverstoting' gaat het om het hoogste percentage: 76,5% van

Figuur 7 Het verwachten van de scheiding naar mate van contact

deze kinderen zag de ouderlijke scheiding niet aankomen (versus 69,8% en 60%). Daarentegen verwachtten kinderen binnen de groep ‘gebrek aan contact’ de ouderlijke scheiding vaker dan kinderen in andere groepen. Uit de formele significantietest voor de gebalanceerde steekproef blijkt dat deze verschillen tussen groepen significant zijn ($Pr \leq P = 0,61 - p=0,0435$).

Vervolgens gaan we na in hoeverre de inschatting van kinderen over het conflict tijdens het huwelijk⁸ van hun ouders samenhangt met het

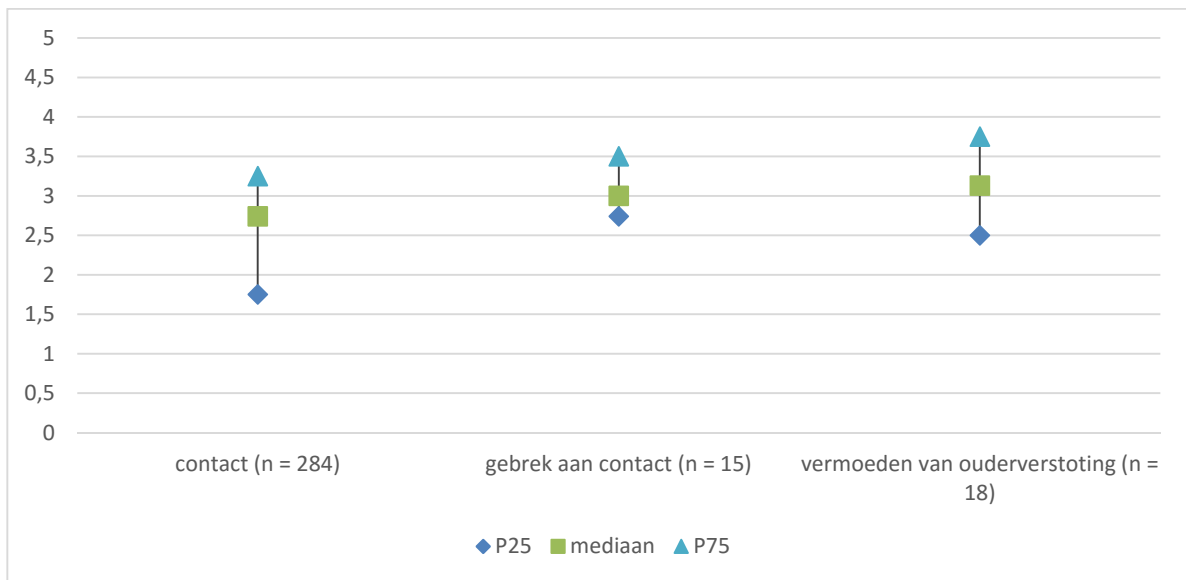
huidig contact. Figuur 8 geeft zowel de mediane score op conflict weer als de score bij het eerste (25%) en het derde (75%) kwartiel. Als we het conflictniveau vergelijken tussen de drie groepen, blijkt dit het laagst te zijn voor de kinderen die nu nog contact hebben met hun ouders en het hoogst te zijn bij kinderen waar we een vermoeden van ouderverstoting hebben. Uit de Kruskal-Wallis test⁹ blijkt dat dit ook een significant verschil is ($\chi^2(2) = 6,7747 - p=0,0338$).

⁸ Dit werd gemeten aan de hand van een schaal met vijf items (elkaar verwijten maken, schreeuwen tegen elkaar, elkaar lichamelijk pijn doen, met iets gooien of opzettelijk iets stuk maken & niet meer praten met elkaar). Na de confirmatorische factoranalyse blijkt dit laatste item niet goed te laden op de achterliggende factor con-

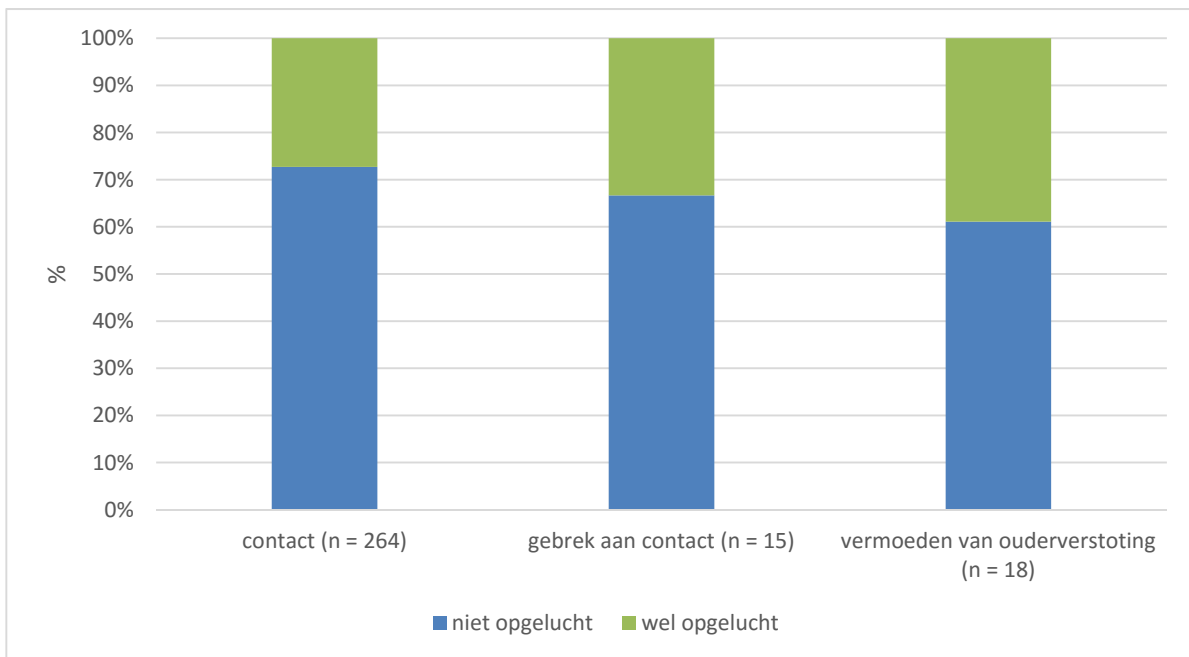
flict. Bijgevolg werd een somschaal geconstrueerd op basis van de eerste vier items. De item missings werden geïmputeerd met de gemiddelde score op dat item.

⁹ Dit is een significantietest om een verschil in gemiddelde op een metrische variabele na te gaan tussen verschillende groepen bij niet-normaal verdeelde data.

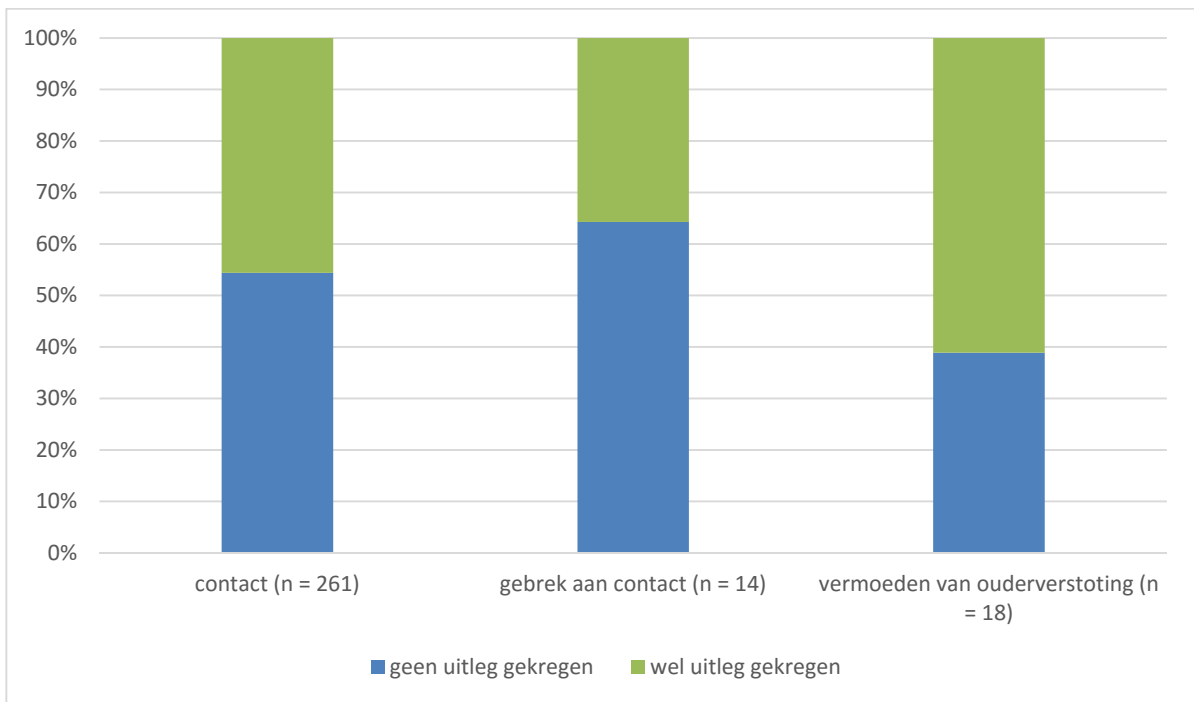
Figuur 8 Ouderlijk conflict voor de scheiding naar mate van contact

Figuur 9 Gevoel van opluchting bij scheidingsaankondiging naar mate van contact

Figuur 10 Uitleg gekregen over de ouderlijke scheiding naar mate van contact

In Figuur 9 bekijken we het mogelijke verband tussen een gevoel van opluchting en de mate van contact tussen ouder en kind. Het percentage kinderen dat niet opgelucht was bij de scheidingsaankondiging is in alle groepen het grootst. Dit geeft aan dat kinderen over het algemeen niet opgelucht zijn wanneer hun ouders aankondigen dat zij gaan scheiden. Het percentage kinderen dat wel opgelucht was bij de scheidingsaankondiging blijkt hoger te liggen voor kinderen in de groep ‘gebrek aan contact’ (33,3%) en vooral voor kinderen in de groep ‘vermoeden van ouderverstoting’ (38,9%) in vergelijking met kinderen in de groep ‘contact’ (27,3%). Uit de formele test bij de gebalanceerde steekproef blijkt echter dat het om niet-significant verschil gaat ($Pr \leq P = 0,93 - p=0,0579$).

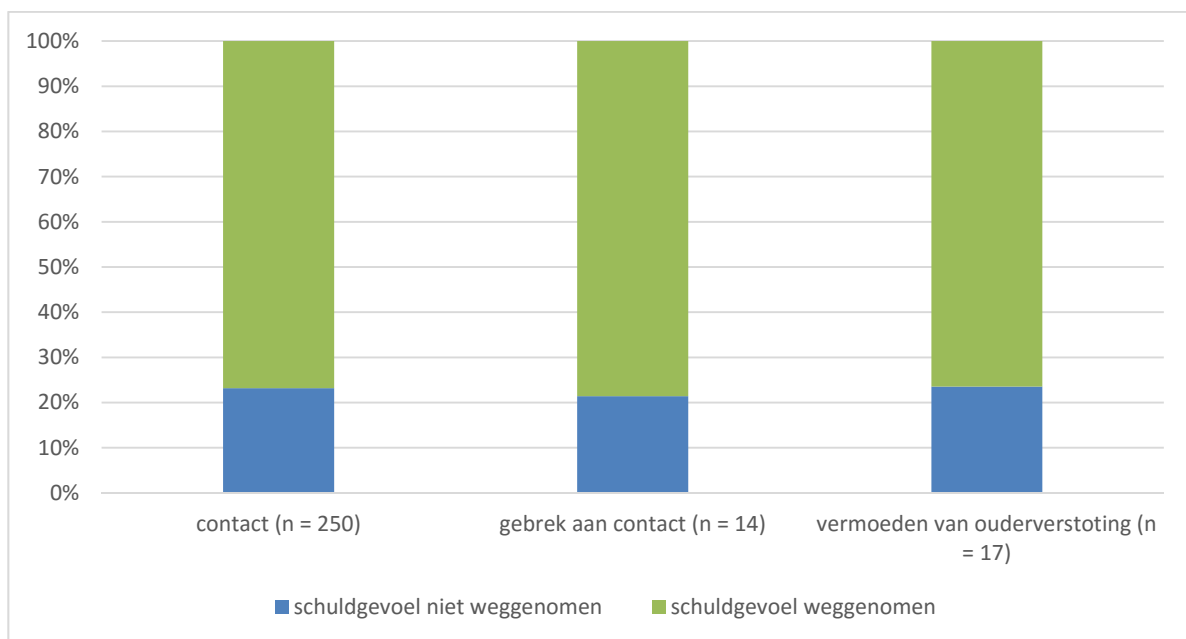
Vervolgens gaan we na of een uitleg krijgen waarom ouders uit elkaar gaan en het expliciet wegnemen van een mogelijk schuldgevoel gerelateerd zijn aan de huidige mate van contact. Figuur 10 geeft het percentage kinderen weer dat een uitleg gekregen heeft over de ouderlijke scheiding versus het percentage kinderen dat geen uitleg kreeg, naar mate van contact. Daaruit blijkt dat binnen de groep ‘vermoeden van ouderverstoting’ kinderen vaker wel dan niet een uitleg over de scheiding hebben gekregen: 61,1% van de kinderen heeft een uitleg gekregen. Voor de andere twee groepen is dit net omgekeerd. Binnen de groep ‘contact’ kreeg 45,6% van de kinderen een uitleg over scheiding en binnen de groep ‘gebrek aan contact’ was dit slechts 35,7%. In de gebalanceerde steekproef blijkt dit verschil significant ($Pr \leq P = 0,37 - p=0,0212$).

In Figuur 11 zien we de verdeling van het al dan niet wegnemen van een mogelijk schuldgevoel bij het kind door de ouders tijdens het scheidingsproces naar de huidige mate van contact. Daaruit blijkt dat deze verdeling voor de drie groepen van contact vergelijkbaar is. In alle groepen heeft de overgrote meerderheid van de ouders bij hun kinderen een mogelijk schuldgevoel over de scheiding weggenomen. Ook de formele test op de gebalanceerde steekproef wijst niet op significante verschillen ($P \leq 1,00 - p=0,0899$).

In een laatste stap brengen we alle voorgaande indicatoren¹⁰ van het echtscheidingsproces van

uit kindperspectief opnieuw samen in een multiple correspondentie-analyse (MCA). Zo kunnen we, net als bij het ouderperspectief, nagaan of bepaalde types van scheidingsprocessen meer samenhangen met een vermoeden van ouderverstoting volgens de kinderen. Figuur 12 geeft de resultaten van deze MCA weer. Ook hier benoemen we eerst de twee dimensies. De eerste dimensie (X-as) geeft duidelijk de scheidingsaankondiging weer, hier horen immers de uitleg die ouders al dan niet gaven over de scheiding en het mogelijk schuldgevoel dat ouders al dan niet wegnamen bij. Indicatoren die bij deze dimensie horen worden aangegeven met zwarte driehoeken. Een tweede dimensie (Y-as) geeft het proces voorafgaand aan

Figuur 11 Schuldgevoel over de ouderlijke scheiding naar mate van contact

¹⁰ Voor de latente variabele conflict vormen we deze metrische variabele om tot een ordinale variabele waarbij een gemiddelde score van 1 = nooit conflict, een gemiddelde score van 2 of 3 =

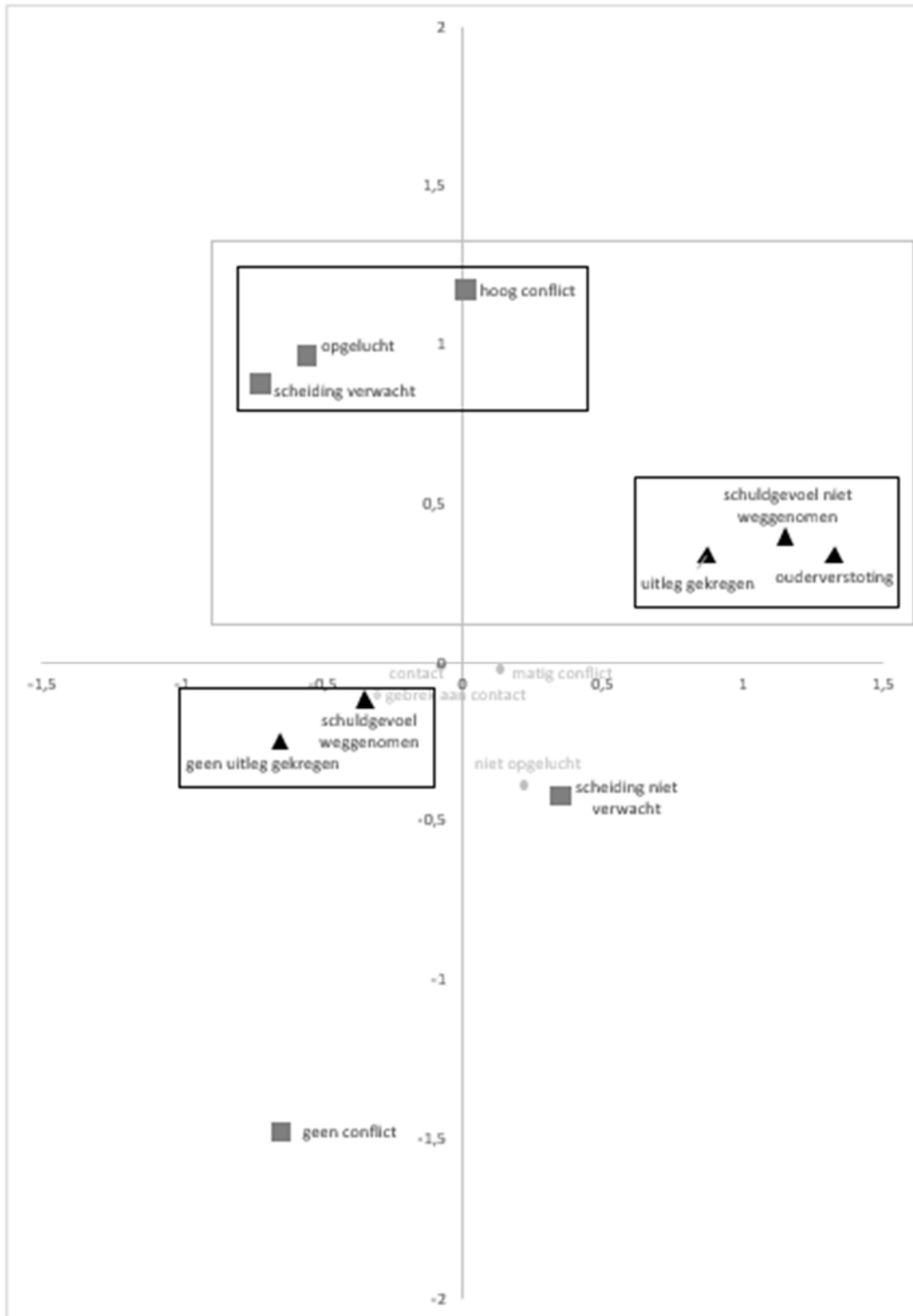
matig conflict (max 1 keer per maand), een gemiddelde score tussen 4 en 7 = hoog conflict (meerdere keren per maand).

de scheidingsaankondiging weer. Deze dimensie bevat de indicatoren die te maken hebben met de kindperceptie van ouderlijke conflict binnen het huwelijk en het verwachten van de ouderlijke scheiding. Ook een gevoel van opluchting bij de scheidingsaankondiging hoort bij deze dimensie, gegeven dat dit sterker samenhangt met de indicatoren voorafgaand aan de scheidingsaankondigingen dan met de indicatoren van de scheidingsaankondiging zelf. De indicatoren die bij deze dimensie horen, worden weergegeven door grijze vierkanten. Indicatoren aangegeven in lichtgrijs met een lichtgrijs bolletje erbij behoren tot geen van beide dimensies.

Ten tweede gaan we na of we bepaalde types van echtscheidingsprocessen volgens kinderen kunnen definiëren. Deze worden afgebakend door de zwarte rechthoeken. Daaruit blijkt dat er op de eerste dimensie (X-as) twee verschillende types van processen zich aftekenen. Links vinden we de kinderen die geen uitleg kregen over de scheiding maar waarbij het schuldgevoel wel expliciet is weggenomen. Rechts vinden we de kinderen die wel een uitleg kregen over de scheiding maar waarbij het schuldgevoel niet expliciet is weggenomen. Het is tot dit type dat de kinderen behoren waarbij we een 'vermoeden van ouderverstoting' vaststellen. Op de tweede dimensie (Y-as) vinden we bovenaan één duidelijk afgetekend type van kinderen die een hoog conflict waarnamen binnen het huwelijk van hun ouders, de scheiding zagen aankomen en bij de scheidingsaankondiging dan ook opgelucht waren. Hoewel kinderen waarbij een 'vermoeden van ouderverstoting' vaststellen, inhoudelijk sterker aanleunen bij de eerste dimensie, kunnen we deze toch ook binnen dit type plaatsen (aangegeven door de grijze rechthoek). Ook wanneer we vanuit het kindperspectief vertrekken, vinden

we dus dat een eerder problematische gezinsgeschiedenis van hoog conflict en het verwachten van de scheiding eerder samenhangt met een 'vermoeden van ouderverstoting'. De andere twee groepen van contact vertonen geen duidelijke samenhang met één van beide dimensies en bijgevolg ook niet met een specifiek type van scheidingsproces.

Figuur 12 Multiple correspondentie-analyse vanuit het kindperspectief

5 BESLUIT

De Belgische echtscheidingswetgeving omtrent verblijf van het kind na scheiding is erop gericht om de band van het kind met beide ouders te behouden en te stimuleren. Echter, niet alle ouders en kinderen hebben na een scheiding nog contact. Een verregaande vorm van het ontbreken van contact tussen ouder en kind na scheiding is ouderverstoting. Hoewel Vlaams scheidingsonderzoek (Bastaits, 2014; Sodermans, 2013) zich in het verleden sterk heeft toegelegd op het contact en de band tussen ouder en kind na scheiding, willen we met dit onderzoek focussen op de ouders en kinderen die na een echtscheiding geen contact meer met elkaar hebben en waar eventueel een vermoeden van ouderverstoting bestaat.

De eerste onderzoeksvraag betrof de **prevalentie van het vermoeden van ouderverstoting na scheiding in Vlaanderen**. Daarvoor werden zowel gegevens van moeders en vaders als van kinderen geanalyseerd. Zowel ouders als kinderen rapporteren vaker een gebrek aan contact of een vermoeden van ouderverstoting bij vaders dan bij moeders. Ongeveer 5% van de vaders zegt na de scheiding geen contact meer te hebben met het kind, waarbij ongeveer 2% een vermoeden van ouderverstoting betreft. 9% van de kinderen zeggen geen contact meer te hebben met de vader na scheiding. Daarvan zegt ongeveer 4% van de kinderen dat dit is omdat ze de vader niet meer willen zien of niet meer mogen zien van de andere ouder. Voor moeders liggen de percentages lager. Ongeveer 1% van de moeders geeft aan dat ze geen contact meer hebben met hun kind na scheiding en dat gaat bij de helft om een vermoeden van ouderverstoting. Ook ongeveer 1% van de kinderen zegt na scheiding geen contact meer te hebben met de moeder en dat gaat bij iets

meer dan de helft van deze kinderen over een vermoeden van ouderverstoting.

Dat er een verschil in percentages bestaat tussen ouders en kinderen, heeft naar alle waarschijnlijkheid te maken met de selectiviteit van de steekproef. Ouders die hun kinderen niet meer zien na de scheiding, zijn minder bereid om mee te werken aan een onderzoek omtrent hun gezin en de scheiding. Ook voor ouders die meewerken, is het misschien sociaal onwenselijk om te antwoorden dat ze hun kind nooit meer zien. Daardoor kunnen de percentages van de ouders een onderschatting zijn. De percentages van de kinderen liggen mogelijks dicht bij de werkelijkheid, gezien in het SiV-onderzoek de kinderen altijd via de ouder betrokken zijn, in het geval van gebrek aan contact of een vermoeden van ouderverstoting naar alle waarschijnlijkheid via de ouder met wie ze nog wel contact hebben/bij wie ze wonen.

Een tweede onderzoeksvraag spitte zich toe op een mogelijke **samenhang tussen de kenmerken van het scheidingsproces en het vermoeden van ouderverstoting**. In lijn met onze verwachtingen, stelden we vast dat een huidig vermoeden van ouderverstoting gepaard gaat met een meer problematische echtscheiding, waar er hoog conflict werd gerapporteerd en men als reden voor de scheiding vaker lichamenteel geweld, alcohol- of andere verslavingen of ontrouw rapporteerde. Ook ouders die de echtelijke woning na scheiding verlaten, rapporteren vaker een vermoeden van ouderverstoting. Echter, onze verwachting dat kinderen waarbij de ouderlijke scheiding meer stress veroorzaakt (indien ouders geen uitleg geven en kinderen de scheiding niet zien aankomen) vaker een vermoeden van ouderverstoting rapporteren, bleek niet uit de resultaten. Kinderen die de scheiding zagen aankomen en een uitleg

hebben gekregen bleken net vaker ouderverstoting te rapporteren. Uit de kenmerken van Gardner (1998) komt echter naar voren dat een lastercampagne van de ene ouder bij het kind t.a.v. de verstoten ouder een grote rol speelt bij ouderverstoting. Volgens Farkas (2011) kan het proces van ouderverstoting ook al beginnen vóór de scheiding, dus misschien wijst dit onverwachte resultaat erop dat dit het geval is. De niet-verstoten ouder is mogelijks degene die het kind een uitleg geeft over de scheiding. Deze uitleg kan dan al gekleurd zijn en het moment vormen waarop het proces van ouderverstoting begint te kiemen.

Hoewel dit onderzoek vele hiaten van voorgaand onderzoek naar ouderverstoting overstijgt, willen we hier graag opmerken dat de steekproef waarop de resultaten van dit onderzoek gebaseerd zijn, niet representatief is voor alle Vlaamse kinderen en ouders. Ten eerste is er een oververtegenwoordiging van gescheiden ouders. Ten tweede zijn de kinderen gerekruteerd via de ouders die zelf deelnamen en nadien ook toestemming gaven voor de medewerking van hun kind, wat tot een selectieve groep van kinderen kan leiden. Ten derde (en zoals beschreven in de methodologie – voetnoot 2), zijn er enkele wijzigingen doorgevoerd bij de at random getrokken analytische steekproef om zo het aandeel ouders of kinderen die geen contact meer hebben met hun kind of ouder te vergroten.

Ondanks deze tekortkomingen, zijn de resultaten van dit onderzoek van belang, zowel voor Vlaamse scheidingsonderzoekers als professionals uit het werkveld. Dit onderzoek werpt als eerste een licht op ouderverstoting in Vlaanderen. Hoewel we enkel een vermoeden van ouderverstoting kunnen vaststellen, zijn er toch enkele belangrijke resultaten die naar voren komen. Zo stellen we vast dat een gebrek aan

contact na scheiding vaker voorkomt tussen vader en kind, alsook het vermoeden van ouderverstoting, hoewel deze laatste groep klein is. Hoewel Gardner (1998) bij de oplistings van de kenmerken van het ouderverstotingssyndroom laat uitschijnen dat de reden voor het verbreken van het contact vaak een zwakke alledaagse reden is, blijkt uit dit onderzoek dat een vermoeden van ouderverstoting sterk gerelateerd is aan de gezins- en scheidingscontext. Hoewel het kind misschien een zwakke reden voor het verbroken contact aanhaalt naar de verstoten ouder of eventuele professionelen toe, doen zowel ouders als professionelen er goed aan om de gezins- en scheidingscontext mee in rekening te brengen. Zo stelden we vast dat hoog conflict een grote rol speelt, evenals een problematische reden om te scheiden. Ook kinderen een eenzijdig verhaal vertellen over de scheiding kan nefast zijn voor een voortgezette ouder-kind relatie. Dus moet een mogelijk oplossing voor ouderverstoting misschien niet gezocht worden bij de zogenaamde “*threat therapy*” zoals een boete, een gevangenisstraf of het omkeren van de verblijfsregeling (zoals beschreven in Spruijt et al., 2005), maar wel in het werken met het gezin rond dieperliggende problemen zoals hoog conflict, verslavingen en dergelijke. Zulke gezinsdynamieken veranderen niet van dag op dag, maar heeft de inzet van alle gezinsleden en ook tijd nodig. Die tijd moet zowel aan ouders als kinderen gegund worden. Volgens Farkas (2011) dragen de beste oplossingen voor gezinnen waar ouderverstoting voorkomt immers, naast de component afstand, de component tijd in zich. Ook met dit onderzoek hebben we geen pasklaar antwoord op de problematiek van ouderverstoting. We kunnen enkel vaststellen dat in de kleine groep van gezinnen die hiermee geconfronteerd wordt, meer verstoorde dynamieken meespelen dan enkel een verbroken contact.

6 REFERENTIES

- Amato, P.R (2000). The consequences of divorce for adults and children. *Journal of Marriage and Family*, 62, 1269-1287.
- Baker, A.J.L. (2005). The long-term effects of parental alienation on adult children: A qualitative research study. *The American Journal of Family Therapy*, 33, 289-302.
- Baker, A.J.L. & Chambers, J. (2011). Adult recall of childhood exposure to parental conflict: Unpacking the black box of parental alienation. *Journal of Divorce and Remarriage*, 52, 55-76.
- Bastaits, K. (2014). *Divorced... with children: parenting of divorced fathers*. Antwerp: University of Antwerp, Faculty of Political and Social Sciences, Department of Sociology.
- Bastaits, K., Mortelmans, D., & Van Peer, C. (2013). De opvoeding door gescheiden ouders en het welbevinden van het kind: wat is van tel? *Relaties en Nieuwe Gezinnen*, 3, 1-29.
- Bastaits, K., Pasteels, I., Van Peer C., & Mortelmans, D. (2011). Een verplicht ouderschapsplan na echtscheiding? Inzichten vanuit de SiV-studie. *Relaties en Nieuwe Gezinnen*, 1, 1-35.
- Bastaits, K., Van Peer, D., Alofs, E., Pasteels, I., & Mortelmans, D. (2011a). *Hoe verloopt een echtscheiding in Vlaanderen?* In D. Mortelmans, I. Pasteels, P. Bracke, K. Matthijs, J. Van Bavel & C. Van Peer (Eds.), *Scheiding in Vlaanderen* (85-112). Leuven: Acco.
- Bastaits, K., Van Peer, D., & Mortelmans, D. (2011b). *Hoe beleven partners en kinderen een echtscheiding?* In D. Mortelmans, I. Pasteels, P. Bracke, K. Matthijs, J. Van Bavel & C. Van Peer (Eds.), *Scheiding in Vlaanderen* (183-202). Leuven: Acco.
- Bastaits, K., Van Peer C., & Mortelmans, D.(2012). Wat kunnen ouders doen om de negatieve gevolgen van een echtscheiding voor kinderen te verlichten? *Relaties en Nieuwe Gezinnen*, 2, 1-22.
- Bastaits, K., Van Peer, C., & Mortelmans, D. (2013). *Ouderlijke opvoedingsstijlen na echtscheiding*. In M. Corijn en C. Van Peer (Eds.), *Gezinstransities in Vlaanderen* (309-330). Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering, SVR-Studie 2.
- Boszormenyi-Nagy, I. & Krasner, B. (1986). *Between give and take: a clinical guide to contextual therapy*. New York: Brunner/Mazel.
- Buysse, A. (2016). Ouderverstoting. Over tussenkomen in familiezaken en in familierelaties: complexe dynamieken tussen ouders en kinderen (na scheiding). *Relaties en Nieuwe Gezinnen*, 6 – special issue ‘Ouderverstoting in Vlaanderen’.
- Buysse, A. & Ackaert, L. (2006). Kinderen en scheiding: een focusgroepen onderzoek. *Tijdschrift voor welzijnswerk*, 30, 34-45.
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2009). *Relatie en gezin aan het begin van de 21ste eeuw*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- De Graaf, P., & Kalmijn, M. (2006). Divorce Motives in a Period of Rising Divorce: Evidence

- From a Dutch Life-History Survey. *Journal of Family Issues*, 27, 483-505.
- Dunne, J.E. & Hedrick, M. (1994). The parental alienation syndrome. *Journal of Divorce and Remarriage*, 21, 21-38.
- Farkas, M.M. (2011). An introduction to parental alienation syndrome. *Journal of Psychosocial Nursing and Mental Health Services*, 49, 20-26.
- Gaffal, M. (2012). Parental alienation in divorce judgements. *InDret*, 4, 1-23.
- Gardner, R.A. (1998). *The parental alienation syndrome: a guide for mental health and legal professionals (2nd ed.)*. Cresskill, NJ: Creative Therapeutics.
- Gardner, R.A. (2002). Parental alienation syndrome vs. parental alienation: Which diagnosis should evaluators use in child-custody disputes? *The American Journal of Family Therapy*, 30, 93-115.
- Gumina, J.M. (2009). Communication of the Decision to Divorce: A Retrospective Qualitative Study. *Journal of Divorce & Remarriage*, 50, 220-232.
- Johnston, J.R. (2003). Parental alignments and rejection: An empirical study of alienation in children of divorce. *The Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 31, 158-170.
- Kalmijn, M. & Poortman, A.R. (2006). His or Her Divorce? The Gendered Nature of Divorce and its Determinants. *European Sociological Review*, 22, 201-214.
- Lemieux, M. (10 en 11 mei 2005). *La survie du couple parental*. Paper gepresenteerd op het Colloquium "Regards sur la diversité de la famille: mieux comprendre pour mieux soutenir" Québec Conseil de la Famille et de l'Enfance du Québec.
- Marquet, J. (2007). *Contractualisering van de huwelijksbanden: van huwen uit liefde tot scheiden uit verloren liefde*. In R. Bulckens, M.T. Casman, D. Mortelmans & C. Simaÿs (Eds.), *Families in beweging: een gezinsbeleid op maat?* (40-45). Brussel: Luc Pire Uitgeverij.
- Martens, I. (2007) *Het verblijfsco-ouderschap als prioritair te onderzoek verblijfsregeling*. In P. Senaev, F. Swennen, & G. Verschelden (Eds.) *Verblijfsco-ouderschap. Uitvoering en sanctionering van verblijfs- en omgangsregelingen. Adoptie door personen van hetzelfde geslacht* (3-38). Antwerpen: Intersentia.
- Minuchin, S. (1974). *Families and Family therapy*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Moné, J.G. & Biringen, Z. (2012). Assessing parental alienation: Empirical assessment of college students' recollections of parental alienation during their childhoods. *Journal of Divorce and Remarriage*, 53, 157-177.
- Moné, J.G., MacPhee, D., Anderson, S.K. & Banning, J.H. (2011). Family members' narratives of divorce and interparental conflict: Implications for parental alienation. *Journal of divorce and Remarriage*, 52, 642-667.

- Mortelmans, D., Pasteels, I., Van Bavel, J., Bracke, P., Matthijs, K. & Van Peer, C. (2011). Divorce in Flanders. *Data collection and code book*. <http://www.divorceinlanders.be>.
- Mortelmans, D. (2008). *Copingstrategieën en beleving van sociaal-economische gevolgen bij gescheiden vaders*. In D. Cuypers, D. Mortelmans & N. Torfs (Eds.), *Is echtscheiding werkelijk win for life?* (207-222). Brugge: Die Keure.
- Mulder, C.H. & Wagner, M. (2010). Union dissolution and mobility: Who moves from the family home after separation? *Journal of Marriage and Family*, 72, 1263-1273.
- Pasteels, I. (2015) *Ik hou van jou, ik hou alles van jou. Als liefde vechten wordt*. Paper gepresenteerd op de navorming "Familie-rechtbanken". 23 november 2015, PXL-Congress.
- Pasteels, I. & Mortelmans, D. (2015) *Te koop: Echte woning!* In D. Luyten, K. Emmerly, I. Pasteels, D. Geldof (Eds.), *De sleutel past niet meer op elke deur. Dynamische gezinnen en flexibel wonen*. (121-134). Antwerpen: Garant.
- Senaeve, P. (1995). *Co-ouderschap en omgangsrecht*. Antwerpen: Maklu.
- Sodermans, A.K. (2013). *Parenting apart together. Studies on joint physical custody arrangements in Flanders*. Leuven: Centrum voor Sociologisch Onderzoek, KU Leuven.
- Spruijt, E., Eikelenboom, B., Harmeling, J., Stokers, R. & Kormos, H. (2005). Parental alienation syndrome (PAS) in the Netherlands. *The American Journal of Family Therapy*, 33, 303-317.
- Symoens, S., Bastaits, K., Bracke, P., & Mortelmans, D. (2012). Uit elkaar gaan: Kenmerken van het echtscheidingsproces en het welzijn van ex-partners na de scheiding. *Relaties en Nieuwe Gezinnen*, 2, 1-22.
- Vanboeckrijck, H. (2009) *Twee jaar toepassing van de wet van 18 juli 2006 inzake het verblijfsco-ouderschap en de uitvoering en sanctionering van verblijfs- en omgangsregelingen*. In P. Senaeve, F. Swennen, & G. Verschelden (Eds.) *Knelpunten echtscheiding, afstamming en verblijfsregelingen*. Evaluatie van de wetten van 27 april, 1 juli en 27 december 2006 en 18 juli 2006 (pp. 189-240). Antwerpen: Intersentia.
- Wiewauters, C. & Emmerly, K. (2016) *Ouderverstoting / Contactbreuk. Waarom uit het oog niet uit het hart is. Kinderen verst(r)ikt in verbinding*. *Relaties en Nieuwe Gezinnen*, 6 – special issue 'Ouderverstoting in Vlaanderen'.

ENGLISH ABSTRACT

Previous research on parent-child relationships after divorce mainly concentrated on parents and children who still have contact. Nevertheless, few studies have focused on the non-contact between parents (mostly fathers) and children after divorce. A very specific form of non-contact is parental alienation, on which research is very scarce and limited to small samples. So, with this study, we will investigate parental alienation after divorce for a large, multi-actor sample from the “Divorce in Flanders”-project. Two research questions will be answered: (1) “What is the prevalence of parental alienation towards mothers as well as towards fathers after divorce?” & (2) “How are characteristics of the divorce process related to parental alienation?”.

We integrate two perspectives in this paper by analyzing a parent-dataset (n = 1172) as well as a child-dataset (n = 499). First, we establish the prevalence of parental alienation with bivariate analyses. Second, multiple correspondence analyses are used to gain insight in the association between the divorce process and parental alienation. Results indicate that parental alienation affects a small group of families and father alienation is more common than mother alienation. Moreover child reports are higher than parent reports. Regarding the association between parental alienation and the divorce process, it is found that parental alienation is more common amongst problematic divorce processes.

Keywords: Parental alienation, divorce process, parent-child contact, parents, children, divorce